

Monika Osmańska, Zofia Szwed

Z okazji 70 lecia urodzin i 40-lecia pracy naukowej Profesora Mariana Wójtowicza

Studia Rossica Posnaniensia 35, 5-9

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Z OKAZJI 70-LECIA URODZIN I 40-LECIA PRACY NAUKOWEJ PROFESORA MARIANA WÓJTOWICZA

ON THE OCCASION OF PROFESSOR MARIAN WÓJTOWICZ'S SEVENTIETH BIRTHDAY AND THE FORTIETH ANNIVERSARY OF HIS ACADEMIC CAREER

Profesor Marian Andrzej Wójtowicz urodził się 8 września 1940 roku w Ślesinie, w powiecie konińskim. Jest absolwentem Wydziału Filologiczno-Historycznego Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie, gdzie w 1966 roku uzyskał tytuł magistra filologii rosyjskiej. Od 1969 roku jest związany z Uniwersytetem im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Najpierw pracował w charakterze starszego asystenta w Wyższym Studium Nauczycielskim przy UAM, następnie, od 1973 roku, w Instytucie Filologii Rosyjskiej i Słowiańskiej, a po jego reorganizacji – w Instytucie Filologii Rosyjskiej. Tutaj przeszedł wszystkie kolejne stopnie kariery naukowej i zawodowej. W 1975 roku uzyskał stopień doktora nauk humanistycznych na podstawie rozprawy *Charakteristika anglijskich zaimstwowanij v russkom jazyke*, w 1986 roku habilitował się na podstawie rozprawy *Drevnerusskaja antropomija XIV–XV vv. Severo-Vostočnaja Rus'*, w 1987 roku objął stanowisko docenta, w 1992 roku został mianowany na stanowisko profesora nadzwyczajnego, w 2001 roku uzyskał tytuł naukowy profesora nauk humanistycznych, a w 2007 roku stanowisko profesora zwyczajnego.

W trakcie swej wieloletniej działalności naukowej Marian Wójtowicz przebywał na licznych stażach naukowych (Uniwersytet w Reading [1977], Uniwersytet Moskiewski, Rosyjska Akademia Nauk [1980, 1981], Uniwersytet w Nowym Sadzie [1986], Uniwersytet Karola w Pradze [1987], Instytut Języka Rosyjskiego im. A. Puszkina [1989, 1990, 2005]), brał udział w wielu kongresach i konferencjach międzynarodowych w kraju i za granicą („Rusycystyka europejska a współczesność” Poznań [od 1989], Płowdiw [1979], Sofia [1988], Wołgograd [2000], Rostow n. Donem [2000], Moskwa [2003]). W 2000 roku wygłosił cykl wykładów w Państwowym Uniwersytecie w Wołgogradzie.

Na dotychczasowy dorobek naukowy Profesora składa się 86 prac, w tym 4 monografie, 63 artykuły, 17 recenzji oraz redakcja dwóch tomów publikacji zbiorowych.

Zainteresowania naukowe Profesora Wójtowicza, na których ukształtowanie, jak sam podkreśla, wielki wpływ okazali wybitni językoznawcy, m. in. Tadeusz Milewski i Adam Heinz, skupiają się wokół czterech zagadnień: 1) angielsko-rosyjskich związków językowych w zakresie słownictwa, 2) onomastyki rosyjskiej,

a w szczególności staroruskiego imiennictwa osobowego, 3) genezy, rekonstrukcji i historii najstarszych alfabetów słowiańskich, 4) zapożyczeń leksykalnych z języka polskiego w gwarach rosyjskich.

W początkowym okresie działalności naukowej głównym przedmiotem badań Profesora były rosyjsko-angielskie kontakty językowe. W tym zakresie powstała rozprawa doktorska, która stała się potem podstawą monografii *Charakteristika zaimstvovannyh iz anglijskogo jazyka imën suščestvitel'nyh v russkom jazyke*. Zawiera ona analizę tzw. zapożyczeń właściwych, czyli wyrazów nie wykazujących substytucji na płaszczyźnie morfologicznej, przejętych w wyniku bezpośredniego kontaktu języka angielskiego z rosyjskim. Zagadnienie zostało ujęte konsekwentnie w aspekcie synchronicznym, z niezbędnymi tylko dla naświetlenia stanu współczesnego fragmentami historii przenikania zapożyczeń do języka rosyjskiego.

Problematykę zapożyczeń angielskich w języku rosyjskim Profesor rozwijał w artykułach poświęconych ich fonetyce, akcentuacji i kategoriom morfologicznym: *O fonetičeskich variantach slov, zaimstvovannyh russkim jazykom iz anglijskogo, Kategorija padeža, roda i čisla imën suščestvitel'nyh, zaimstvovannyh iz anglijskogo jazyka, Akcentuacija rzeczowników zapożyczonych z języka angielskiego przez język rosyjski* i in. Wyniki badań nad historią anglicyzmów w języku rosyjskim ogłosił w serii artykułów: *Z historii angielsko-rosyjskich kontaktów językowych, The Influence of English Loan-words in the Development of Russian Vocabulary in the 18th Century, Anglijskie leksičeskie zaimstvovanija v russkich slovarjach XIX veka* i in. Pozostałe prace z tego zakresu dotyczą roli języka angielskiego w rozwoju terminologii i współczesnego słownictwa rosyjskiego, np.: *Komp'juternaja leksika v sovremennom russkom jazyke, O novych anglijskich zaimstvovanijach v sovremennom russkom jazyke*. Wyniki badań Profesora nad zapożyczeniami angielskimi zostały pozytywnie przyjęte w Rosji przez wybitnego znawcę historii języków wschodniosłowiańskich F.P. Filina¹. Natomiast w amerykańskim czasopiśmie „Slavic Review”² ukazała się przychylna recenzja książki o rzeczownikach zapożyczonych z angielskiego.

Kolejną dziedziną poszukiwań naukowych Profesora jest rosyjska onomastyka historyczna, która przez długie lata pozostawała obszarem słabo rozpoznany i niewystarczająco opracowanym. Pierwsze artykuły dotyczyły najstarszego kijowskiego i nowogrodzkiego imiennictwa osobowego, np.: *Drevnerusskie ličnye imena v graffiti Sofijskich soborov Kieva i Novgoroda XI–XIV vv., Kilka uwag o niektórych imionach osobowych z zabytków nowogrodzkich XI–XIV wieku*. Były to prace wstępne do zakrojonych na szerszą skalę badań nad staroruską antroponimią. W ramach tych badań powstała monografia habilitacyjna *Drevnerusskaja antroponimija XIV–XV vv. Severo-Vostočnaja Rus'*, ukazująca system imienniczy funkcjonujący na terytorium,

¹ Zob. Ф.П. Ф и л и н, *Истоки и судьбы русского литературного языка*, Москва 1981, s. 308.

² Patrz: „Slavic Review” 1985, vol. 44, nr 4, s. 778–779.

gdzie kształtowały się podstawy państwowości, narodowości rosyjska i jej język. Jest to pierwsze syntetyczne ujęcie antroponomii rosyjskiej tego okresu, oparte na skrupulatnie zebranych materiałach faktograficznych, a zarazem obszerne studium, w którym podjęto próbę rekonstrukcji ówczesnego systemu antroponomicznego, uwzględniające poprzedni okres rozwoju staroruskiej antroponomii i jej dalszą perspektywę rozwojową. Dzięki takiemu ujęciu zagadnienia został uczyniony istotny postęp w zakresie rosyjskiej antroponomastyki historycznej, a w szczególności głębiej i dokładniej poznany system imiennictwa osobowego XIV–XV w. Od kilkunastu lat książka znajduje się w obiegu naukowym w Rosji, wykorzystywana jest także w onomastyce słowiańskiej. Problematykę antroponomiczną Profesor kontynuował w artykułach: *O hagiomicznych elementach leksykalnych w antroponomii rosyjskiej*, *Zmiany morfologiczne prymarnych postaci imion chrześcijańskich w antroponomii rosyjskiej*, *Iz istorii parallel'nych form christianskich ličnych sobstvennych iměn v russkom jazyke* i in. Zagadnienia onomastyczne nadal są przedmiotem dociekań naukowych Profesora. Należy dodać, że rezultaty Jego badań są wykorzystywane w pracach znanych rosyjskich językoznawców, takich jak V.G. Dem'janov (*Inojazyčnaja leksika v istorii russkogo jazyka XI–XVII vekov*, Moskwa 2001), A.A. Zalizniak (*Drevnenovgorodskij dialekt*, Moskwa 2004) i in.

Trzecim obszarem eksploracji naukowych Profesora Mariana Wójtowicza są wczesne dzieje pisma u Słowian. Kilkunastoletnie badania tego zagadnienia zostały uwieńczone monografią *Początki pisma słowiańskiego*. Książka jest poświęcona jednemu z kluczowych zagadnień sławistyki. Autor przedstawił w niej własne rozwiązanie problemu, który od ponad dwóch stuleci nieustannie nurtował kolejne pokolenia badaczy. Praca ukazuje proces powstawania gładolicy i cyrylicy, zawiera również rekonstrukcję pierwotnej struktury obu alfabetów, opartą na szczegółowej analizie i świeżej interpretacji materiału źródłowego. Jest to jednocześnie pierwsze całościowe ujęcie zagadnienia, które dla kultury słowiańskiej ma podstawowe znaczenie. Monografia została uznana przez recenzenta prof. dra hab. Jerzego Ruska z Uniwersytetu Jagiellońskiego, wybitnego sławistę i znawcę zagadnienia, za „udaną próbę wyjaśnienia genezy i rekonstrukcji najstarszych alfabetów słowiańskich”. Podkreśla on, że „podjęcie się napisania książki o początkach pisma słowiańskiego wymagało niemało odwagi. Trudności, z jakimi spotyka się każdy badacz, nie odstraszyły poznańskiego Sławisty. Podjął to trudne wyzwanie i z postawionego zadania wywiązał się bardzo dobrze”. Książka została również wysoko oceniona przez innych polskich sławistów. Prof. dr hab. Larysa Pisarek stwierdza, że „dzięki swej szerokiej podstawie źródłowej, przyjętym założeniom teoretycznym, metodzie opracowania, stanowi ona poważny wkład w rozwój teorii i historii pisma słowiańskiego”. Zdaniem prof. dra hab. Mariana Jurkowskiego, „praca (bogato ilustrowana przykładami i fragmentami tekstów) jest bardzo ważnym wkładem do językoznawstwa sławistycznego. Będzie na pewno należała do kanonu lektur obowiązkowych na kierunkach sławistycznych i polonistycznych studiów filologicznych”. Prof. dr hab. Albert Bartoszewicz wyraził przekonanie, że „książka ta będzie zaliczana do

kanonu chlub polskiej slawistyki”. Przytoczone opinie jednoznacznie wskazują na wybitne walory naukowe książki.

Do nurtu prac poświęconych zagadnieniu wczesnych dziejów pisma u Słowian należy również książka *Najstarsze datowane inskrypcje słowiańskie, X–XIII wiek*, w której Autor zebrał i omówił ponad sześćdziesiąt różnorodnych napisów, pochodzących z terenu południowej i wschodniej Słowiańszczyzny. Kompendium to zawiera przegląd i charakterystykę datowanych inskrypcji najstarszego okresu, sporządzonych głagolicą i cyrylicą, z oryginalnymi tekstami, ich transliteracją, przekładem na język polski i komentarzem historycznym, paleograficznym i językowym.

Kolejną dziedziną zainteresowań naukowych Profesora są polonizmy leksykalne w języku literackim i gwarach rosyjskich. Zagadnienie to zostało opracowane w szeregu artykułów, np.: *Zapóżyczenia leksykalne z języka polskiego w dzienniku podróży stolnika Piotra Tolstoja z lat 1697–1699*, *Polskie leksičeskie zaimstvovanija v sovremennych russkich govorach Altaja*, *Polonizmy leksykalne we współczesnych gwarach dońskich* i in.

Dodatkowym przedmiotem poszukiwań naukowych Mariana Wójtowicza jest słownictwo zanikających starych rosyjskich żargonów zawodowych i jego związki ze współczesnymi socjolektami i profesjolektami. Historia i pochodzenie tych żargonów zostały omówione w szkicu *Nazwy starych rosyjskich środowiskowych języków specjalnych*, a charakterystykę słownictwa zawierają artykuły *Iz nabljudenij nad leksikoj t.naz. uslovno-professional'nych jazykov* i *Z badań nad słownictwem żgońskim*.

Czterdzieści lat pracy Profesora Mariana Wójtowicza na Uniwersytecie wypełniła nie tylko działalność naukowa, ale i dydaktyczno-organizacyjna. Profesor prowadził zajęcia z gramatyki opisowej języka rosyjskiego, rosyjsko-polskiego językoznawstwa konfrontatywnego, historii języka rosyjskiego, historii języków wschodniosłowiańskich, gramatyki porównawczej języków słowiańskich, a także seminaria i wykłady monograficzne z językoznawstwa rosyjskiego. Wypromował czterech doktorów, obecnie sprawuje opiekę nad kolejnym doktorantem. Napisana pod kierunkiem Profesora rozprawa doktorska *Antroponimija severnoj časti territorii Rossii XVI veka* została wyróżniona w 1997 roku za wysoki poziom nagrodą Prezesa Rady Ministrów. Profesor uczestniczył w charakterze recenzenta w licznych przewodach habilitacyjnych i doktorskich na Uniwersytecie Warszawskim, Uniwersytecie Wrocławskim i Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Był promotorem ponad 150 prac magisterskich i dyplomowych. W latach 1987–1991 kierował Zakładem Języka Rosyjskiego w Instytucie Filologii Rosyjskiej. Był organizatorem i współorganizatorem wielu międzynarodowych konferencji naukowych, członkiem licznych komisji wydziałowych i senackich, redaktorem działu językoznawczego czasopisma „*Studia Rossica Posnaniensia*” (1991–1993), członkiem Rady Naukowej Instytutu Wschodniego UAM (1996–2002). Obecnie Profesor uczestniczy w pracach komitetu redakcyjnego Prac Komisji Językoznawczej Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, od 1992 roku przewodniczy Wydziałowej Komisji ds. przeprowadzania

przewodów doktorskich. Jest członkiem Wydziału Filologiczno-Filozoficznego i Komisji Językoznawczej PTPN, członkiem Komisji Sławistycznej PAN Oddział w Poznaniu oraz Polskiego Towarzystwa Językoznawczego.

Za swoją działalność Profesor był wielokrotnie wyróżniany i nagradzany. Został odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi i Medalem Komisji Edukacji Narodowej, otrzymał m. in. indywidualną nagrodę naukową Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego i sześciokrotnie nagrodę Rektora UAM.

Monika Osmańska, Zofia Szwed